

BUDAVÁR KÖVEI. 2.

A Karmeliták templomá-
val szemben volt a Klarisszák,
másképen Beguinák temploma
és kolostora. Az egyetlen női
kolostor a régi Budavárban.
Szintén elpusztult egészen. A
mai Dísz-tér északi végén, melyet akkor Szent György-tér-
nek* neveztek, állt a Szent György-templom. Bonfini jelen-
tése szerint ez előtt a templom előtt fejezték le a 32 nemest
és valószínűleg Hunyadi Lászlót is. Végül a mai Szent
György-téren volt a Zsigmond király által alapított Szent
Zsigmond-egyház. Ide temette el Mátyás király első fele-
ségét, Podjebrad Katalint. Buda visszafoglalásakor teljesen
elpusztult. A romokat Mária Terézia hordatta el, mikor az
új királyi palota építését megkezdték. Ez a négy templom
teljesen megsemmisült. Csak nevük, emlékük maradt fenn.
Emlékei a magyar munkának, alkotásnak. Emlékei a magyar
lélek hitének.

A régi Budavár magán- és középületeit is elsöpörték a
harcok és a századok változó ízlése. Az ódon kis házakban
csak néhány kapualj, udvarrészlet, egy-egy otfelejtett kö-
káva, vagy vaskos pillér emlékeztet a középkor építkezésére.
Budavár majdnem minden régi házának alapja, pincéje
középkori eredetű. Az egyes házakat egymással összekötő
földalatti titkos folyosók, ciszternák háborús időkben bűvő
helyül szolgáltak a házak lakóinak. A néhol még meglévő
keskeny síkátorok (Balta-köz, Dárda-köz) az egyes utcákba
lépcsőzetesen kiugró házak fedezékül szolgáltak utcai har-
cok esetén.

Tudjuk, hogy a vár megalapítása katonai célokból tör-
tént. Első lakói az építés után itt maradt kézművesek, mes-
teremberek és a betelepített német lovagok, grófok. Hogy
milyenek voltak az ezek számára készült házak, épületek,

* Budavár helyes topográfiáját csak most kezdi megállapítani a tudomány. Eszerint a mai Dísz-tér volt Szent György-tér és megfordítva, a mai Szent György-tér volt a Dísz-tér. E megállapítások szerint azok a főiratos emléktáblák is, melyeket az Akadémia Buda egyes házain alkalmazott, nagyobbbrészt tévesek s a közönséget is megtévesztik. Az Akadémiához illő volna, ha ezeket a táblákat mielőbb kicserélné.

volt-e egyáltalán ezeknek a házaknak valami kifejezett stílusuk, arra nem tudunk válaszolni. A fennmaradt okmányok, pörös iratok csak azt jegyzik föl mindig, hogy ezek a lakóházak kőből voltak. „Kőház”, ez az első jellemző tulajdonságuk. Hiszen akkor még sokhelyt csak faházakban laknak az emberek. A köveket a régi Aquincumból hordják ide.

Az Anjouk idejében a vár katonai jellege háttérbe szorul. Budavára központja lesz egy virágzó kereskedelmi életnek, mely a Dunán a kelet és nyugat között folyik. Lakói elsősorban kereskedők és iparosok. Ezeknek már vagyoni viszonyaiknál fogva is magasabb igényeik vannak az étellel szemben. Így fejlődik az építészet is.

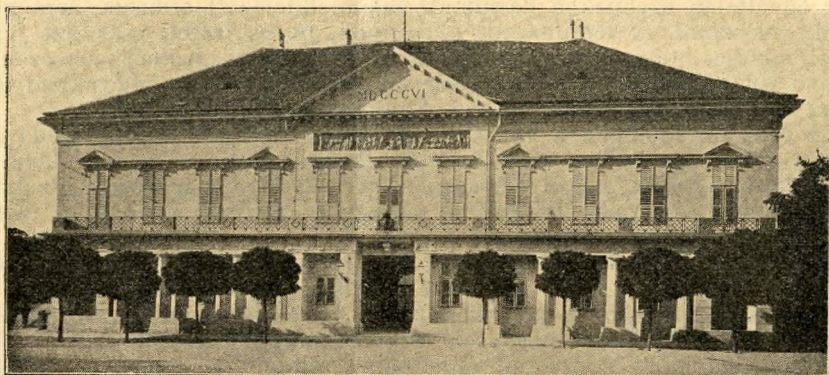
De ez sem tart sokáig. Zsigmond és a többi uralkodók alatt Budavára végleg és állandóan királyi székhely. Politikai, kormányzási szempontból az ország középpontja. A kereskedők, az iparosok lassan kiszorulnak a várból a Budával akkor még csak laza összefüggésben álló külső városrészekbe s helyüket szinte máról-holnapra elfoglalja a magyar nemzet akkori vezető osztálya, a főpapság és a nemesség. A király köré gyűlekeznek mindenki, aki a politikai, a kormányzói hatalomnak részese akar lenni. És jönnek a Garák, az Ujlakiak, a Cilleiek, Hunyadiak, Zápolyák és ki tudná őket mind elszámolni. A főpapokkal, püspökökkel együtt ők lesznek Budavár lakói, a késői gót, a reneszánsz stílben épült büszke paloták urai. Nem egy közülük fényűzésben, pompában versenyre kél magával a királlyal is. Az olasz humanisták lelkesedve magasztalják a főurak olasz stílusban épült palotáit. Mátyás királyi oklevélben rendeli el, hogy az üres telkeket beépítsék, az elhanyagolt házakat kijavítsák, mert ellenesetben telkük a királyi felségre fog szállni.

Mindezt romokba dönti, mindezt megsemmisíti a török megszállás. A török nem épít semmit, csak fürdőket és mecseteket. Budán hét mecset volt, nagyrészt keresztény templomokból alakítva át. Egy külföldi utazó leírja Budavárát a török uralom alatt: „A templomok, istállók, márványfaragású köveit fürdőikbe hurcolják burkolatnak, a temetők márványemlékeit az utcára hordják padoknak, a házak és utcák tele füsttel és piszokkal, a dögök szanaszét hevernek”. A török azonkívül nem is javított, nem tatarozott. Azért nem maradt épen egyetlen ház sem a régi Budából. Mátyás palotájában 150 éven át nem lakott senki, nem gondozta senki. Az ostrom alatt közelében felrobbant egy puskaporos torony, rombadőlt az egész épület s a világhírű palotából egyetlen kő sem maradt épen.

A vár visszafoglalása után megkezdődik Buda újjáalkotásának nehéz munkája. Először a romokat takarítják el, azután lakókat kell gyűjteni a várba. A hatóság a régi birtokosok jogaira való tekintet nélkül osztogatja a telkeket azoknak, kik hajlandók építkezni, vagy legalább a telket bekeríteni. Elsősorban azok jönnek számításba, akik a megszállás alatt is a várban laktak, legtöbbször iparosok. Azután előjönnek a külső városrészekből azok utódai, kik egykor a várban laktak. Nagyrészt szintén iparosok. S végül Németországból is telepítenek be a városépítéshez értő mestereket. Ezekből alakul ki az új Budavára. Igazi polgári város. A polgárok, civisek városa. Nyelvre nézve nagyobbrészt németek, de lélekre rövid idő múlva tősgyökeres magyarok.

Azután megkezdődik az építkezés. Legelőször a legszükségesebb épületek épülnek, templom, iskola, szerzetesrendek, plébániák és a kaszárnya. Mind valamennyi a barokk jegyében épül. Mert a Rómából kiinduló barokk művészet a maga nagyszerűségével, festői pompájával, duzzadt és hajlított formarendszerével ekkor már bejárta egész Európát s mindenütt elfogadásra talált.

Mikor pedig Mária Terézia megkezdte az új királyi palota felépítését 1745-ben, ugyancsak barokk stílusban, a Hildebrand Lukács tervei szerint,

Sándor Móric gróf palotája Budán. (Most miniszterelnöki palota.)

Buda polgári háza is legtöbbször ebben a stílusban épülnek, vagy alakultak át. Egy-egy régi házban, mely most alakult át, a múlt ölelkezik a jelenrel, s az új stílus mellett találkozunk az elmúlt idők stílusának, a késői gótikának s a reneszánsznak nyomával is.

Különösen érdekesek e tekintetből az Uri-utca 34., 38., 40. számú s az Országház-utca 26. számú háza, hol a kapualjakban még ma is felismerhetjük a késői gótika egy-egy töredékét. Különösen szép ezek között az Uri-utca 40. szám kapualja, melyet az utolsó években nagy hozzáértéssel és ízléssel restauráltattak. Az Országház-utca 20. számú házában emeleti utcai homlokzata még eredeti csúcsíves Konzolpárkányán nyugszik, ez az egyetlen homlokzat, mely középkori jellegét megtartotta. A Szentháromság-tér egyik sarokházának élet egy reneszánsz kori Konzol-kő díszíti, elbujva vastag mézsrétegek alá.

II. József császár idejében új stílus jön: a neoklasszicizmus. A szigorúság, a kötöttebb formák, a végtelen egyszerűség a barokk szabadsága, pompája után. II. József fölállítja Budán a királyi udvari kamarát, a királyi helytartóságot s az ezen hivatalok részére emelt épületek már mind ebben a stílusban épülnek. A helytartótanács épülete két utcára terjed, az Uri-utcára és az Országház-utcára. Dísztermet, mely egyúttal táncteremül is szolgált, két évvel ezelőtt restaurálták igen szépen.

A neoklasszikus stílus legszebb alkotása Budán: a Várszínház. Homlokzata valódi művész kezére vall. Mikor nézzük, a bécsi schönbrunni park egyes pavillonjai jutnak eszünkbe.

A neoklasszicizmus azonban nem tudja sokáig tartani magát. Az egyszerűséget nem lehet sokáig variálni, csak ismételni. A XIX. század elején, a napoleoni császárság befolyása alatt megszületik az új formanyelv, az új stílus: az empire.

Az empire-ban is minden egyszerű és síma. De az egyszerűség mellett megvannak a hatás új eszközei. A nagy felületekkel, a pusztá formákkal, síkokkal, mértani testekkel elért hatás. Felső emeletsoraik igen magasak, a nyílásokat pedig, melyek egyedül tagolják ezeket a nagy felületeket, szintén megnyújtják s azok karcúságukban még elkülönözöttebben hatnak.

Budavárában a primási palota képezi az átmenetet a klasszikus irányból az empire-ba. Még emlékeztet a klasszikus hagyományokra, de már keresi a síkokkal való hatást.

A budai vár empire stílusú háza közül kimagasló a lovasbravúrjairól híres Sándor Móric gróf palotája, 1806-ból, melyet Pollák Mihály tervezett.

Most a miniszterelnökség palotája. Egyszerűségében is előkelő és hatásos. Ezt a szép épületet a világháború kitorése mentette meg a lebontástól. Évtizedeken át kenték falára barbár módon az olajfestéket. Az utóbbi években restaurálták igen szépen. A vastag festékréteg alól kikerülve, a maguk nemes egyszerűségében megnyugtató hatással érvényesülnek a finomvonalú oszlopokon nyugvó erkélyek, az oldalfalakon elhelyezett finom figurális körelifek és bronzveretes kapuk.

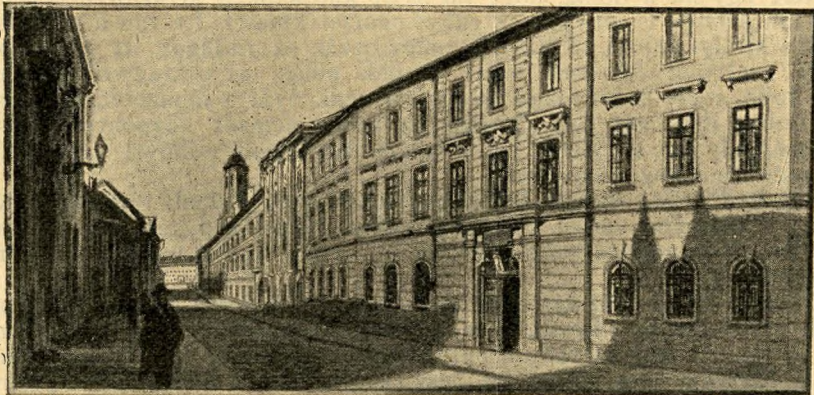
A mult század végének stílustalan és történelmi tradíciókat nem ismerő mentalitása barbár pusztítást végzett a történelmi levegőjű várban is. Izléstelen bérkaszárnnyákat ékeltek a bájos régi házak közé. Egész utcasorok vesztették el általuk nyugodt, történelmi jellegüket. A Fortuna- és Verőbőczy-utca őrizte meg még leginkább régi képét. A mai Budavára régebbi magánépületei már inkább a polgár biedermeier bélyegét viselik magukon. De így is kedves és hangulatosak. Ne nyuljunk hozzá Budavárának couleur local-jához tradíciókat nem értékelő kézzel. A mai kor az általános gazdasági leromlás dacára az alkotóművészetek reneszánszának hajnalhasadását sejteti. Ez a kor fogékonyabb a régi korok stílusával, művészetével, mentalitásával szemben is. Ezen egészségesebb világszemlélet értelmében igyekezzünk a mult század végének a várral szemben elkövetett bűneit lehetőség szerint jóvátenni. Nem kell újat alkotni, hanem régi metszetek és feljegyzések alapján restaurálni azt, ami valóban szép, hangulatos és történelmi jelentőségű volt.

Íme egy rövid séta alatt, egy kicsit körülnézve, körüljárva a falak közt, mennyi emlék, mennyi kő Budavár multjából. Pedig nem is gyűjtöttem össze mindent. Van még sok, van még több is. Nem beszéltem a Korvinnákról, a Hesz Mátyás nyomdájáról, Mátyás főiskolájáról, Budavárának kultúréletéről. Nem beszéltem a Nemzeti Múzeumban összegyűjtött emlékeinkről, a faragott kövekről, az oszloptörödékekről, a sírkövekről, ornamentális díszekről, szóval Budavára művészetéről. És nem beszéltem arról, ami a föld alatt van, a földalatti pincékről, az alagutakról, amelyeket tudományosan föl nem tárt még senki.

De nem is akartam.

Azt gyűjtöttem csak össze, ami körülöttünk van, amit mindennap látunk. Azokat a köveket, amelyek között járunk, melyekből megalkothatjuk, kialakíthatjuk ennek a városnak képét, alakját.

Mert hallgassuk csak meg, mit beszélnek ezek a kövek.

A régi kultuszminisztérium Budán.

Azt beszélük, hogy mi kultúrnép, kultúrnemzet vagyunk és azok is akarunk maradni. Hogy mióta idejöttünk Európa keleti kapujába, teljesen belekapcsolódtunk Európa kultúrájába és nem volt az a szellemi, nem volt az a művészeti mozgalom, mely hozzánk el nem jutott volna, melynek munkásai között ott nem lettünk volna. De éppen ezért, mert kultúrnép vagyunk, mi nem lehetünk alattvalói a kultúrában alattunk álló nemzeteknek. Mert a kultúra szabadság, a kultúra a szellem szabad szárnyalása, a kultúra az isteni teremtés folytatása a földön.

És azt is mondják, azt is beszélük ezek a kövek, hogy csak azért nem alkothattunk többet a kultúra terén, mert örökösen harcolnunk kellett. A Mátyás várfalai, bástyái bizonyítják, hogy harcolnunk kellett mindig. És nemcsak magunkért harcoltunk, de harcoltunk egész Európáért is. És ezért a tengernyi véért, melyet kiontottunk, ezért a tenger szenvedésért, melyen átmentünk, nem követelünk hálát, se köszönetet, de igenis követelünk igazságosságot.

És azt is beszélük ezek a kövek, hogy mi az élethez, a mi jövőnkhez makacsul ragaszkodó nép vagyunk. Nem akarunk meghalni. És mennél jobban letipornak, mennél erősebben kötöznek össze, annál makacsabb szilajsággal harsogjuk bele a világba: Nem, nem soha!

De beszélnek ezek a kövek még többet is.

Azt mondják, hogy a jövő a multon épül fel, hogy a jövő útját, a jövő irányát a mult határozza meg. Hogy meg kell őrizni, tiszteletben kell tartani ezeket a köveket, mert ezek útjelzői, útmutatói annak, merre kell haladnunk a jövőben.

És éppen ezért meg kell őrizni. Ki kell fejleszteni még jobban Budavár történelmi jellegét. Bármit csinálnak is, Budavárát már csak geográfiai helyzeténél fogva is, nem kapcsolhatjuk bele a lent nyüzsgő, forrongó nagy világváros görgetegébe. Mi külön város leszünk mindig, a történelem városa; nekünk külön világunk van, a történelem világa; hozzánk egy külön nyelv beszél, a történelem nyelve; nekünk egy külön genius locink van, a történelem geniusza.

Azért mi nem eresztjük be falaink közé a sivár, kérkedő modernséget. Nekünk nem kellene felhőkarcolók, nekünk nem kellene bércaszárynyák, hivalkodó üzleti portálék, világító reklámtáblák. Mi azt akarjuk, hogy ha egy házat újjá kell építeni, az egy történelmi kor kifejezője legyen, mi azt akarjuk, hogy ha egy házat restaurálni kell, akkor kaparják le faláról a vastag vakolatrétegeket s keressék meg alatta a finom, egyszerű homlokzatot.

Mert úgy áll a dolog, hogy mi saját kincseinken kívül őrzői vagyunk olyan kincseknek is, melyek az egész nemzet kincsei. Itt van a mi falaink között a királyi palota, melyből kormányozzák az országot; itt van a Szent Korona, melynek ezeréves jogai vannak ehhez az országhoz; itt van a Szent Jobb, mely századokon keresztül védi, óvja a nemzetet. A nemzet szíve dobog itt a vár falai között, itt van a nemzet központja. Nekünk kötelességünk ezt a szívet, ezt a központot olyan milióval venni körül, mely méltó a nemzet szívéhez.

Meg kell őrizni, ki kell fejleszteni tehát Budavárának történelmi jellegét, egy történelmi várost kell megalkotni, mely külső képében is, berendezésében, intézményeiben hú kifejezője, őrzője lesz a nemzet multjának, történelmének.

Ennek a történelmi városnak látására ide sereglenek majd az idegenek. Ennek a történelmi városnak falai közé elzarándokol a nép, az ifjúság, hogy itt tanulja meg szeretni a hazát. És akkor Mátyás királynak a Dunáig lenyúló bástyája nem „sirató fal“ lesz számunkra, de nemzeti oltár, honnét egy örökké élni akaró nemzet diadalmas himnuszai szállnak az ég felé!

Emich Gusztávné.